

Švancara, Josef

[Kuhl, J. Motivation und Persönlichkeit ; Kuhl, J. A functional-design approach to motivation and self-regulation]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. P, Řada psychologická. 2002, vol. 50, iss. P6, pp. 120-122

ISBN 80-210-2832-7

ISSN 1211-3522

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114336>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

chápal jako začátek reformovaného zpracování fyziologie a psychologie. Již v této disertaci jsou skutečně náznaky Purkyňovy vize, kterou formuloval v letech 1861–1863 v návrzích na organizaci vědy, na vytvoření národní akademie a na koncepci struktury badatelských ústavů.

Na tomto místě nelze dopodrobna porovnávat překlad s originálem v němčině ze začátku 19. století, případně s českým překladem z roku 1969. Na jedné ukázce se však chceme alespoň dotknout stylu překladu. Poté, kdy Purkyně na začátku svého spisu postuluje pokusy na vlastním organismu, vyžadující podle něho zvláštní zaměření pozornosti, cvičení i zručnost, píše v dalším odstavci, že ...“tak by fyziografie získala ke své dosavadní pouze objektivní sféře také subjektivní“. Na straně 68 recenzované knihy však čteme: „By these means the study of nature would add to both the objective and subjective spheres.“ Tuto pro Purkyňovo pojetí důležitou tezi však vystihuje český překlad, který navíc podržuje termín fyziografie jako určitou patinu doby; patrně také zahraniční čtenář by tomuto rozuměl.

Pro případné další vydání této knihy si dovoluji připojit několik dalších poznámek. Zahraničního čtenáře by mohlo zajímat, proč Purkyně, horlivý vlastenec, psal své první práce německy, případně latinsky. Lze chápat, že se jméno Purkyně v anglickém textu traduje v této podobě; pokud se však uvádějí publikace vydané česky (zejména svazky *Opera omnia*), pak je namísto uvádět odkazy v souladu s vytištěným titulem knih – zde je vždy Purkyně. Je dobře známé, že prof. Brožek si háček ve svém jménu v publikacích vždy pohlídal, v této knize se však u řady autorů a názvů diakritika nedodržel. Kvalita některých obrázků (zejména 4.12, 4.13) je velmi slabá. Všechny obrázky v dokonalém provedení jsou v knize obsahující také český překlad pražské disertace (přeložili B. Eberhardová a V. Kruta). Tento sborník, vydaný k 150. výročí Purkyňovy doktorské disertace (V. Kruta (edit.), Brno 1969), není v seznamu literatury.

Vydání této publikace je záslužné a nepochybně přispěje ke znalosti přínosu Purkyňových průkopnických prací u zahraničních odborníků v oblastech fyziologie, psychologie a v nejbližším okruhu neurověd. Český zájemce má ovšem snadnější přístup k četným pramenům v každé univerzitní knihovně. Nicméně také český odborník patrně ocení, jak se autorům podařilo v této útlé knize rekonstruovat genezi Purkyňových objevů, na něž navázal další vývoj fyziologie a psychologie jako empirické a experimentální vědy.

Josef Švancara

Kuhl, J. (2001). *Motivation und Persönlichkeit. Interaktion psychischer Systeme*. Göttingen: Hogrefe. 1221 S.

Kuhl, J. (2000). A functional-design approach to motivation and self-regulation: The dynamics of personality systems and interactions. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 111-169). San Diego: Academic Press.

Julius Kuhl (1947), který je profesorem diferenční psychologie na univerzitě v Osnabrücku, předkládá v této rozsáhlé knize svou koncepci směřující k propojení psychologie motivace a osobnosti novým způsobem, a to na základě své teorie interakcí osobnostních systémů (*Theorie der Persönlichkeits-System-Interaktionen*; dále PSI). Nahlédneme-li do příspěvků, které zazněly na posledním z každoročních kolokvií o motivaci v Curychu (2001), vidíme, že členové evropské pracovní skupiny se – s výjimkou N. Bischofa – věnovali vesměs práci na úzce vymezených tématech ve vztahu k aplikacím. V tomto srovnání tedy vystupuje tím více do popředí dlouholetá práce J. Kuhla a jeho spolupracovníků jako široce založená architektura motivace, opírající se o vlastní teorii osobnosti.

Rozsáhlá kniha má 20 kapitol členěných do pěti oddílů: úvod, teorie volního jednání, teorie interakcí osobnostních systémů, typologie, aplikace. Text je dobře členěný, definice všech základních pojmů v rámečku, důmyslné grafické zpracování modelů, desítky tabulek shrnujícím výsledky získané pomocí autorových metod; uzavírá ji seznam literatury na 57 stranách, obsahující také desítky prací J. Kuhla a jeho spolupracovníků, podrobný a přesný rejstřík. Jestliže v této recenzi

zmiňujeme také obsáhlou kapitolu, připravenou pro americkou publikaci (Kuhl, 2000), pak je to zejména z terminologických důvodů. Teorie a modely J. Kuhla, který byl žákem prof. Atkinsona, jsou v USA známé; na jeho koncepci motivace navazuje v poslední době zejména E. Klinger. Na některé Kuhlovy koncepty poukázal u nás F. Man a spol.

Vztahovým rámcem Kuhlových studií je zkoumání interakcí mezi 7 subsystémy: (1) kognitivní a motorické operace, (2) temperament: vzrušivost a aktivace, (3) afekt a popudová motivace, (4) vertikální regulace (top-down versus bottom-up): progresivní, regresivní, (5) základní motivy, (6) vyšší kognitivní procesy, (7) vědomí a vůle; autoregulace. Náš čtenář zaznamená patrně již na tomto místě poněkud neobvyklé pojetí temperamentu a začlenění „afektu“ do systémové úrovně 3 a 4; v dalším se ukáže, že kladné a záporné afekty patří ke konstitutivním komponentám Kuhlových modulačních hypotéz; s pojmem emoce se tu setkáváme zřídka, city jsou ve spojení se subsystémem 6. Tím se Kuhl liší od terminologie emocí, jak je běžná v Evropě i v Americe. I když se setkáváme s pracemi (Watson et al., 1999; Dillard and Peck, 2001), pracujícími s duálně systémovými modely afektu, vidíme, že mnozí kompetentní autoři v této oblasti, jako P. Ekman nebo D. Goleman, vystačí s emocemi. Rovněž P. Simonov, který tak důsledně rozlišuje kladné a záporné emoce, termínu afekt neužívá. (Porovnání Kuhlova konceptu afektu s informační teorií emocí P. Simonova by mohlo být velmi zajímavé; Kuhl zná jiné ruské autory, například na Luriju a Zejgarnikovou se odvolává). Patrně také většina českých psychologů chápe afekt jako krajní polohu na kontinuu té které emoce zejména v psychopatologii, případně v návaznosti na Freudovo pojetí afektu. Závažnějším bodem k diskusi než otázka terminologie emocí je však funkce, kterou mají v Kuhlových modelech kladné a záporné afekty.

Temperament v Kuhlových subsystémech nezahrnuje emotivitu. Jako temperament označuje Kuhl motivační formy, které zvyšují zcela globálně tzv. vyhledávací pohotovost (globální motorická aktivovatelnost) relativně nezávisle na přetrvávajících kvalitách podnětů, případně zvyšují senzibilitu pro potencionální signály nebezpečí (senzorická vzrušivost reagující na diskrepance) a tím se zvyšuje pohotovost k oddálení. Pojem afektu označuje podle Kuhla proces, který není nutně spojen s vědomím a není reprezentační (tzn. je subkognitivní), není nutně ovlivněný vyššími kognitivními hodnotícími procesy, a který za určitých vyvolávajících podmínek navozuje tendenci k přiblížení (podmíněnou kladným afektem) nebo tendenci k vyhybání (podmíněnou negativním afektem). Pojem emoce podle Kuhla označuje naproti tomu city, které jsou reprezentovány na vysoce inferentní (implicitní) úrovni a jsou ovlivněny více nebo méně komplexními implicitními nebo explicitními kognitivními interpretačními procesy.

V této recenzi se nelze věnovat publikaci v celém rozsahu. Zaměřujeme se tedy převážně na pojetí afektu a na jeho funkci v motivaci a v autoregulaci. Ústředním bodem Kuhlovy teorie PSI je interakce čtyř základních funkcí (myšlení, citění, vnímání a intuice, jež – s určitým odlišením – navazují na typologii C. G. Junga) s motivačními a emočními systémy (tedy „odměny“ a „tresty“, případně kladný a záporný afekt). Kuhlovy základní modulační předpoklady: „Kladný afekt aktivuje intuitivní regulaci chování, nepřímo také extenzní paměť (zejména když kladný afekt vede k sestupné regulaci negativního afektu), zatímco negativní afekt aktivuje zvýšenou vnímavost pro diskrepance při poznávání předmětů a nepřímo také intenzní paměť (zejména když záporný afekt tlumí kladný afekt)“ (s. 178).

V 1. modulační hypotéze Kuhl předpokládá, že kladný afekt (nebo zvýšená aktivita systému odměn) tlumí funkce plánovitého analytického myšlení a usnadňuje intuitivní regulaci chování. Podle 2. modulační hypotézy negativní afekt (nebo zvýšená aktivita systému trestů) tlumí holistickou funkci citění a systém sebezpojetí a usnadňuje elementární vnímání jakož i orientaci pozornosti na nekongruentní nebo neočekávané podněty. – Zde je určitá paralela k současným americkým pojetím: BAS (behavioral approach system), který je senzitivní na odměnu a BIS (behavioral inhibition system), který ve spojení s tresty aktivuje aversní motivaci.

Teorie PSI specifikuje rozdíly mezi koncepty motivace a seberegulace a integruje obojí v rámci koherentního vztahového rámce. Kuhl (1981) vychází z hypotézy, že primární příčinou fenoménu bezmocnosti je spíše funkční deficit než zvláštní typ kognitivního obsahu (například pesimistická atribuce). To mu bylo východiskem pro vypracování teorie akční kontroly, která rozšiřuje klasickou teorii motivace tím, že začleňuje procesy autoregulace. Pojem akční kontroly autor zvolil, aby

se vyhnul takovému chápání seberegulace, které nelze kdykoli objasnit v pojmech funkčního zá-
měru: zahrnuje všechny mechanismy, které facilitují utváření cílesměrného jednání.

Motivy chápe Kuhl jako implicitní reprezentace výsledků jednání, o které jedinec usiluje nebo
si je přeje dosáhnout. Jeho motivační hypotéza zní: „Jestliže se zvyšuje diskrepance mezi žádoucí
a stávající hodnotou relevantních potřeb, zvyšuje se negativní afekt, zatímco při zmenšení této
diskrepance se zvyšuje kladný afekt. Když při pozitivní výchozí úrovni (tzn. při silném kladném
afektu), například po nastalém nebo anticipovaném uspokojení potřeby zvyšující diskrepanci mezi
žádoucí a stávající hodnotou, jak je tomu u náhle frustrace, pak se nejprve sníží kladný afekt, aniž
přitom musí v každém případě nastoupit záporný afekt. Diskrepance vyvolané přiblížením nebo
oddálením cílů mohou mít analogické afektivní důsledky“ (s. 190). Motivy chápe Kuhl jako impli-
citní reprezentace výsledků jednání, o které jedinec usiluje nebo si je přeje dosáhnout.

Autor se může opřít také o dílčí studie, resp. experimenty týmu spolupracovníků, ale rozvíjí ta-
ké interdisciplinární spolupráci na řešení neuropsychologických souvislostí. Zahrnuje do svých
interpretací poznatky o vývoji motivace od raného věku (zde se odvolává mj. na práce manželů
Papouškových), zahrnuje efekt rodičovských vlivů a partnerských vztahů. Na základě výsledků
analýzy funkčních mechanismů motivace dospěl k některým alternativním interpretacím dosavad-
ních poznatků. Pozoruhodné je sledování „korumpujícího“ efektu na všech uvedených úrovních;
například intrinseická motivace, tzn. radost plynoucí z provádění zajímavé činnosti se redukuje,
jestliže osoba získá za provedení této činnosti odměnu.

Vcelku jde o dílo, které svým tématickým rozsahem a teoretickou závažností reprezentuje čin-
nost autora a jeho spolupracovníků nejméně za posledních 15 let. Od srovnatelných publikací se
kromě již naznačených modelů architektury motivace a osobnosti recenzovaná kniha liší jak řadou
zvláštností taxonomických, terminologických, ale rovněž složitou stylizací. Číst tuto knihu, tak
abychom porozuměli všem naznačeným problémům a záměrům autora, může být dost náročné
zejména v teoreticko-metodologických kapitolách. Autor však prozíravě naznačuje, které kapitoly
jsou pro porozumění souvislostí nezbytné. Specialista v této oblasti se třeba pokusí poměřit Kuh-
lovo pojetí na základě Madsenových kritérií teorie motivace. Jako studijní literatura se kniha hodí
pro svou náročnost až do programu doktorského studia. Do našich seminářů jsme ji zařadili
a disertační práce J. Bollové obhájená na naší fakultě roku 2001 se do značné míry opírala o teorii
PSI i dotazníkové metody prof. Kuhla (HAKEMP, PSSI).

Josef Švancara

Beata Ziółkowska: Ekspresja syndromu gotowości anorektycznej u dziewcząt w stadium adoles-
cencji (Expression of the Anorectic Readiness Syndrome in adolescent girls). Poznań 2001, Wy-
dawnictwo Fundacji Humaniora, pp. 259

Anorexia and other eating disorders are more and more often observed in youth and the age of
the affected people tends to become lower and lower. Those who work with young people and
their parents, due to their own ignorance and the fact that girls try to conceal it, not always have
the possibility of noticing alarming symptoms preceding the illness. This book, with respect to
elaborated diagnostic tools, lets to predict and react before anorexia nervosa occurs. Teachers,
educators, psychologists, and parents may also treat it as a source of knowledge in the field of
girls' readiness for anorexic reactions in the face of the difficulties of their age and previous expe-
riences. The problem is discussed in three interesting and interconnected dimensions: clinical
(detailed description of symptoms and illness history), preventive (determining of the readiness
syndrome, goals and ways of prophylactic actions), and cultural (emphasising cultural influences
both on occurrence and progress of anorexia).

The book begins with an introduction outlining the main issues of the work. It presents theo-
retical achievements on anorexia, underlining different kinds of hypotheses of the origins of the
illness. One-factor analysis has failed to explain the causes of its occurrence, the author empha-
sises then the necessity of multi-aspect approach, both in the case of its determinants and symp-